

Matej Bogataj

Sebastijan Pregelj: *Mož, ki je jahal tigra.*

Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina), 2010.

Tokratna pripovedna lega prvoosebneža je orbitalna, nahaja se, kot kozmonavt Federacije ali kako bi rekli nadaljevanju Sovjetske zveze, tristo petinosemdeset kilometrov nad površino planeta. Kot na pol Gruzinec in na pol Rus si je – z njim pa vsi njegovi v precejšnji vukojebini, kjer so se ljudje še vedno ponašali z uniformami in medaljami na njih ali kar tako – v otroštvu, še globoko socialističnem, zaželel, da bi nekaj postal. Ker pripada generaciji, ki je v živo spremljala osvajanje vesolja, kjer so bili kozmonavti tisto največ, o čemer lahko sanja otrok, ko so vsi še poznali imena velikih osvajalcev vesolja in so bili ob politikih ti glavne medijske osebnosti, so se mu torej uresničile vse želje. Tudi tiste, ki si jih zaželi na vesoljski postaji, ko se mu že malo blede od samote, več kot dve leti je zdoma, kakršnega koli že, sam, občasno sliši signal z Zemlje, vendar ga oni na drugi strani ne slišijo več – ali pa se delajo, da ga ne. Vse bolj se nam zdi, da je njegova misija ne samo skrivnostna, tako kot so bile vse prejšnje, temveč tudi opuščena, da zaradi tehnične napake – ali zaradi bankrota države – ne more več računati na (varno) vrnitev domov, razen v kakem samozažigalnem padcu.

Čeprav si to najbolj želi – in s skladu s cankarjansko maksimo, da je paradoksalna natura želje, da se uresniči, se tudi njemu želje ves čas izpolnjujejo, tudi najbolj nemogoče –, se nam zdi, da je vrnitev blizu. Ne vemo pa čisto natančno, ali je to točno takšna vrnitev, kakršno si je zaželel. Ne vemo namreč, kam se vrača.

Srednjeletni kozmonavt bere, vendar – z eno izjemo – ne vemo, kaj, razen dnevnikov svojih predhodnikov na vesoljski postaji Zarja, in v teh dnevnikih je vse mogoče. Namreč točno na tisti način, kot ga poznamo iz romana *Solaris* bratov Strugacki, film je potem posnel Andrej Tarkovski; ljudem se prikazujejo njihovi najbližji, davno umrli, Solaris je magma in pulzija, ki pričara vsakomur tisto, kar si najbolj želi, zamujene

priložnosti, bližnje, ki jih ne morejo pozabiti, preboleti. Tudi našemu kozmonavtu gresta ob rekapitulaciji njegove življenjske poti, pri čemer se seveda nujno pojavljajo starši in potem maršali in sploh oficirske veličine, pa tudi varnostni oficirji, po glavi v glavnem dve osebi, ki jima je bil blizu; njegov rahlo čudaški stric, ki je skrit pred povojnimi oblastmi ždel v čumnati, v katero se ni hodilo, o njem pa ne govorilo, ubog in sam na slami, izoliran, vendar odličen pripovedovalec. In prodajalka v knjigarni, ki ima za razliko od vseh lovač, ki so napadale čedne fante v uniformah, letalce in kozmonavte še prav posebej, s svojo zadržanostjo in – predpostavljamo – nekoliko intelektualnim imidžem in mestom zaposlitve, v kozmonavtovem srcu prav posebno mesto. Se mu zdi, da bo v primeru, če se kdaj vrne domov, na Zemljo, stopil do knjigarne, zunaj parkiral avto, poln piknik opreme, in jo zvabil nekam gledat sončni zahod, potem se bosta zbujala zjutraj in potem bo med svojimi vojaškimi priročniki napravil prostor za njene knjige in v toaletni omarici prostor za njene stvari ... pač takšne fantazije srednjeletnega moškega, ki je tristo petinosemdeset kilometrov oddaljen od najbližje ženske, če stevardese, ki so kakih deset kilometrov bližje, že nimajo prav oprijemljivih obrazov in ne vzburkajo njegove fantazije. Možak je za razliko od svojih ameriških kolegov, kolikor jih poznamo recimo iz *Top guna*, kar precej sramežljiv v spolnih zadevah in celo asocialen, tudi sicer slabo socializiran, iztrgan iz vseh okolij, na trdo postavljen v vojaškega, ki je tako ali tako na pol sužnjelastniški. Vojska je bolj tlaka kot poslanstvo in čast, se nam zazdi, način izkoriščanja človeških virov.

Da se zgodba ne bo prav dobro končala in da se mu nekaj malega svita tudi o nategu, da so ga v imenu patriotizma in njegovih idealov poslali v vesolje, zdaj pa ga nočejo več spraviti dol – in nikogar poslati ponj –, se nam zdi tudi zaradi edine knjige, za katero vemo, da jo prebere razen obvezne študijske literature za kozmonavte. To je Pelevin, Viktor Pelevin. Ki s svojo budistično deziluzornostjo (kadar ne piše, hodi namreč k budističnim učiteljem meditacije v Korejo) močno odstopa od avtohtone pravoslavne ikonografije, o tem pozneje; ena od njegovih prevedenih knjig je tudi *Amon Ra*, zgodba, ki razgalja sovjetski kozmonavtski projekt kot precejšen nateg, nekaj podobnega, kot za prvo izkrcanje na Luni pravijo tisti, ki verjamejo v zarote in delajo iz tega teorije, da je bil to dobro, ne pa perfektno zrežiran studijski trik.

Naš fant, če je Pelevin ključ, bo ostal na postaji, kolikor se bo izmuznil, se bo predvsem v duhu, z izvoljenko bosta preskakovala s planeta na planet in z zvezde na zvezdo. Če naj pove kar sam: "Ko se objameva, nastane jata galaksij, v kateri brstijo nova in nova sonca. Čutiva, kako se

vesolje razteza in širi. Čutiva svetlobo, ki bo nazadnje premagala črne luknje. In čutiva, da ne bo nikoli drugače. Postajava eden. Dotikava se večnosti in sva nesmrtna.” Tak tipičen eros-tanatos, *pigs can fly*, svetloba bo požrla črne luknje, večnost, po možnosti do konca zacementirana, in nesmrtnost, to je druga plat, to je tisti u-topos. Po dveh letih samote, po rapidnem upadanju kondicije, po zanemarjanju telesa v breztežnostnem stanju. No, ja. Hočem reči, konec je izrazito fantastičen, ali verjamemo, da se vse to res dogaja, da je še kje izven literature in njene ničemur zavezane izmišljije nekaj, kar literatura priziva, ali gre bolj za blodnjo, pač še eno v nizu, ki sta jo povzročila osama in brezup.

Malo prej ga namreč obišče njegov stric Kiril, ki je v resnici njegov stari oče. Možak iz čumnate. Zanimiv, ne samo zaradi svojega blagega glasu in pripovedovanja, ki ga vnuk kar vsrkava, zanimiv tudi za razne tajne službe in parapartijske strokovnjake za metafore in literaturo. Ko so med drugo vojno v gozdu v bližini vasi našli truplo neznanega klerika, je bilo ovito v njegovo deko, oblečeno v njegov plašč, on pa je izginil. Ko so to truplo čez dvanajst let odkopali, je bilo zelo dobro ohranjeno, samo dišalo ni več tako, kot je ob smrti – po pomladi. Kiril se je medtem skrivaj vrnil, ves ta čas, dolgih dvanajst let, se je spretno izmikal oblasti, čeprav so – kljub vojnim časom – za njim poslali dve ekspediciji, eno, ki naj bi raziskovala njegove čudežne telesne ozdravitve, in drugo, ki naj bi se ukvarjala s čudeži, z vstopom v duše soljudi. Sredi lakote in strahovitega pomanjkanja je gospodinja, ki je bila z njim prijazna, našla po odhodu kruh ali meso ali jajca ali volno ali že kaj. Nezamisljivo. Kiril se ustavi ob jezeru v votlini, za osnovna oblačila in vžigalice pomaga ljudem pri sekanju drv in oživi utopljenko, sreča mitologijo staroselcev, v kateri se ženske spreminjajo v labode, kjer je nebo poseljeno z vmesnicami med ženskami in pticami, možaki pa verjamejo v podvodna kraljestva, v katerih so bitja, pol ribe in pol ljudje, imajo svoja božanstva in verjamejo v vrnitev svetnikov, ko bo zapel zlati zvon; Kiril je seveda že dolgo napovedovani sel, ključ, ki bo odklenil korenine vsega tega, dopolnil čase in podobno. Vendar, kot vidimo iz poznejšega listanja knjige, ki se dogodi na vesoljski postaji, je ta vas požgana, z ljudmi, kolikor jih sploh preživi vojno, vred.

Jasno, smo v tipičnem Pregljevem svetu; preroška linija, ki jo predstavljajo imetniki Knjige, se nadaljuje s Kirilom, ta jo prejme od svojega umirajočega predhodnika in v strahu pred tem, da bi prišla v neprave roke, zbeži. Ne ve, da ga Knjiga varuje, da je za zasledovalce neviden, da bo naključje poskrbelo, da ne bo neprijetnih srečanj. Ne ve, pred kom beži, ne ve, kam, ne ve, komu mora knjigo predati. Dokler se ne izkaže, da

svojemu vnuku. Vnuku, ki je medtem postal kozmonavt in je popolnoma sam na vesoljski postaji.

Knjiga je preroška, zdravilna, interaktivna. V njej je zgodovina zapisana vse do časov, ko bo nastalo kraljestvo z devetimi sonci. Kar mu pokaže neka ženska, Kiril jo prepoznava kot sveto Anastazijo, verjetno jo njegov vnuk vidi kot knjigarnarko. Po drugi strani sta ikonografija in simbolika izrazito poganski, na primer tiger, ki je očitno azijski nadomestek za bika, na katerem jaha med svetovi, to je od nekdanj simbol za življenjsko energijo, nekatere stvari so naravnost pravljlične, recimo labodke ob jezeru, ki se spreminjajo v ženske in obratno, vidimo močno mešanje pravoslavja, ikone in kruh, ter poganstva. Pri slednjem imamo včasih občutek, da s popisi skrivnosti Pregelj pretirava, da ni učinek nič večji, samo po nepotrebnem napihuje mitološko, pravljličarsko razsežnost. Saj vemo; kar je, nima imena, in takšen eklekticizem deluje nekoliko okorno, manieristično, samozadostno.

Vendar, če prav razumemo, Knjiga izgine. Naš kozmonavt pokuka vanjo šele na vesoljski postaji, torej ne more biti nič fizičnega, tam vidimo, da se zapisuje sproti, da se – ob neki globalni zgodbi, kakršna je recimo kozmogonija in njeno nehanje, apokaliptika – izpisujejo detajli za vsakokratnega bralca, da so v njej vse zgodbe, predvsem pa je v ospredju bralčeva. Knjiga je torej tisto, kar je Solaris, ocean zavesti v nenehnem spreminjanju. Velika praznina z neskončnim potencialom. Ta se za nazaj kaže kot sled, kot preteklost.

Preglju se po vseh teh romanih pozna pripovedna spretnost, predvsem v kompoziciji, ki je tokrat bolj preprosta, saj imamo dva kronološko ločena pričevalca, Kirilovo zgodbo, ki ji sledi astronautova, pa nekaj epizod, ki so skoraj pričakovane – ljudje na koncu sveta s svojimi vražami in prepričanji, varnostni oficirji s svojo trdno enkavedejevsko logiko in nagnjeni v kozarec, idealizirane ženske, še toliko bolj brez napak, če jih pripovedovalec skoraj ne pozna. Po štirih romanih lahko rečemo, da si je pridobil avtorsko tematiko. To je posameznik s poslanstvom, ki ga razodevajo čudeži, torej z onstranskim poslanstvom, ki trči ob institucije, tudi ob konfesionalne, uradne religiozne, te pošljejo nadenj svoje agente in to so glavni protiigralci na parketu; ves čas gre za mešanje legend in preroškosti, ki se zoperstavljajo današnjemu času, posamezniki, ki jih doleti naloga prenosa izročila, so po večini odtegnjeni, odtujeni, hiperstehnzirani; vesoljski osamelci, policijski specialci iz *Terase babilonskega stolpa*, da bi bil prepad med duhom in tehniko na videz kar največji. Vendar uspejo združiti oboje, sinteza je v tem svetu mogoča in skoraj predpogoj.

Večji problem je s tem duhom; kadar ga Pregelj riše v duhu izročila, recimo s tisto preroškostjo, ki jo imamo v *Terasi*, je bistveno bolj učinkovit kot v lastnem eklekticizmu. Vsi ti tigri in labodi in vesolja pod in nad nami in akvatiki so seveda napotilo, da ni vse, kar je, vidno, da je bistvo očem skrito, vendar ta proza pri tem zaide v pravljicarstvo, ki nabreka in razpršuje samo pripoved.